

Spāņu valodas dzimtes kategorija etnolingvistiskā un sociolingvistiskā aspektā

Ethnolinguistic and sociolinguistic aspects of the gender category in Spanish

Alla Placinska

Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvijas Universitāte
Visvalža 4a, Rīga, LV-1050, Latvija
E-pasts: alla.placinska@lu.lv

Pētījuma mērķis ir aplūkot dzimtes kategorijas izveidi un attīstību spāņu valodā, tās definīciju un lietojumu, kā arī kultūrvēsturiskos apstākļus, kuri ietekmējuši šos procesus. Interese par dzimtes kategoriju saistīta ar sociolingvistisko polemiku mūsdienu Spānijā, medijos un valodnieku vidū par rekomendācijām iekļaujošās valodas lietojumam. To izstrādē piedalījušies gan valodnieki, gan sabiedriskās un politiskās institūcijas. Spāņu valodā ir divas dzimtes – sieviešu un vīriešu. Nepastāv nekatra dzimte, bet ir kopdzimtes vārdi. Feminisma pārstāvji uzskata, ka valoda ir diskriminējoša attiecībā pret sievieti, jo vīriešu dzimtes formas tiek izmantotas, apzīmējot ne tikai vīriešu dzimtes vārdus, bet arī bioloģiski nemarkētos vārdus, kas attiecas uz cilvēku kopumu. Iekļaujošās valodas aizstāvji pieprasa atteikties no nemarkētās dzimtes lietojuma, aizstājot to ar citām formām. Viens no radikālākajiem uzskatiem saistīts ar trešās dzimtes ieviešanu valodā. To piedāvā veidot ar galotni *-e* (*-es* daudzskaitļa formā) un atvasināt no vārdiem ar jau pastāvošām divām dzimtes formām, piem.: *maestro, maestra, maestre*. Terminoloģijas līmenī interese piesaista binoms *sexo/género* ‘dzimums/dzimte’ (angl. *sex/gender*) un šo terminu lietojums valodā. Pētījumā secināts, ka valoda nav diskriminējoša un tajā ir gramatiskās formas dzimumneitralitātes apzīmējumam. Apgalvojums, ka vīriešu dominance sabiedrībā nosaka to dominējošo lomu valodā, nav zinātniski pierādīts. Sievietes diskriminācija ir viena no sabiedrības problēmām, kas atspoguļojas arī valodā, pārsvarā leksikā. Vairāku iestāžu un valodnieku izstrādātās vadlīnijas iekļaujošās valodas ieviešanai nav guvušas Spānijas Karaliskās akadēmijas atbalstu un tiek raksturotas kā centieni radīt mākslīgo diskursu.

Atslēgvārdi: dzimte; dzimums; nozīme; forma; diskriminācija; iekļaujošā valoda.

levads

Dzimtes gramatiskā kategorija ir viena no pamatkategorijām, kas veido spāņu valodas identitāti. To izceļ „Real Academia Española” („Spānijas Karaliskā akadēmija”, turpmāk tekstā RAE) gramatikā „Nueva gramática de la lengua española” („Jaunā

spāņu valodas gramatika”) (RAE 2009, 81) norādītais, ka dzimtes kategorija ir viena no spāņu valodas iezīmēm un tās pamatelementiem. Vienlaikus tā ir arī viena no strīdīgākajām kategorijām, jo ir nonākusi sociolingvistiskās polemikas centrā, kurā gramatikas jautājumi mijiedarbojas ar semantikas un semiotikas jautājumiem (Calero Fernández 1999; Bosque 2012; Roca 2013; Escandell-Vidal 2018). Diskusijas galvenais aspekts: cik ļoti valoda var būt diskriminējoša, un vai spāņu valoda ir diskriminējoša attiecībā pret sievieti.

Pētījuma centrā ir binoms *género/sexo* ‘dzimte/dzimums’, tā nozīme un loma dzimtes kategorijas kontekstā. Publikācijās spāņu valodā leksikoloģijas un frazeoloģijas aspektā (sk. Vázquez y del Árbol 2006; Luque Nadal 2017) minēts, ka termins *binoms* (sp. *binomio*) lietots, apzīmējot stabilu vārdkopu lietojumu ar līdzīgu nozīmi, piem., *sveiks un vesels* vai *vīrs un sieva*. Angļu valodā izmanto terminus *word-pairs* ‘vārdu pāris’, *doublets* ‘dubleti’, *twin formulae* ‘Siāmas dvīņu formulējums’, *freezes* ‘iesaldētie vārdi’ vai *Siamese twins of language* ‘valodas Siāmas dvīņi’, *lexical twins* ‘leksiskie dvīņi’ (Schlömer 2002; Wälchli 2005).

Spāņu valodā dzimte ir ne tikai lietvārdiem, bet arī īpašības vārdiem un vietniekvārdiem (RAE 2009, 81). Toties šajā pētījumā uzmanība pievērsta lietvārdam, jo īpašības vārdi un vietniekvārdi teikumā pilda apzīmētāja funkciju un to dzimte tiek saskaņota ar lietvārda dzimti. Ierobežotā apjoma dēļ rakstā nav aplūkota dzimtes kategorija īpašvārdos. Jautājums analizēts galvenokārt no etnolingvistikas un sociolingvistikas pieejas.

Kultūras kontekstam ir īpaši liela nozīme valodas izpētē, arī dzimtes kategorijas jautājumā. Saikni starp valodu un kultūru pēta vairākas valodniecības apakšnozares. Viena no tām ir etnolingvistika, kuras robežas ir visai grūti noteikt, jo tajā ietilpst arī lingvistiskās antropoloģijas, sociolingvistikas un pragmatikas jautājumi (Martín Camacho 2016, 184–186). Iespējams, Karls Foslers (*Karl Vossler* 1929) bijis pirmais, kurš, pamatojoties uz Vilhelma fon Humbolta (*Friedrich Wilhelm Ferdinand von Humboldt* 1988) idejām, pievērsis uzmanību nepieciešamībai pētīt valodas un kultūras mijiedarbi. Šī pieeja sasniedza maksimālo izpausmi Sepīra–Vorfa lingvistiskā relativisma teorijā, kuras hipotēze postulē, ka dzimtā valoda nosaka runātāju pasaules uztveri un domāšanu (Whorf 1974, 125–152). Džons Džozefs Gamperss (*John Joseph Gumperz*) un Dels Hetavejs Haimss (*Dell Hathaway Hymes*) (1972) pievērsušies runas etnogrāfijai, komunikatīvās kompetences analīzei, kā arī pētījuši, cik ļoti runātāju kolektīva uzvedības normas ietekmē tā dalībnieku savstarpējo komunikāciju. Ferdinands de Sosīrs (*Ferdinand de Saussure* 1983, 87–89) uzskatījis, ka etnolingvistikai jāpēta saikne starp konkrētās valodas vēsturi un tās runātāju kolektīva kultūras vēsturi. Turklāt Anna Vežbicka (*Anna Wierzbicka* 1997, 15) uzsver, ka valoda ietekmē, nevis nosaka runātāju pasaules uzskatus. Navarras Universitātes (*Universidad de Navarra*) profesors Manuels Kasado-Velarde (*Manuel Casado Velarde* 1991, 32–35), pētot kultūras ietekmi uz valodu, konstatējis, ka valodā intuitīvi atspoguļojas cilvēka zināšanas par sevi un pasauli.

Sociolingvistikas skatījumā lingvistiskās atšķirības dzimuma vai vecuma dēļ balstās nevis bioloģiskos, bet gan kultūras un sociālos aspektos, jo īpaši lomās, ko sabiedrībā dominējošā ideoloģija piešķir katram dzimumam (García Meseguer 2001, 22–25; Moreno Fernández 2009, 34–45; Escandell-Vidal 2018, 15; Grijelmo 2019, 45–57).

Šīs lomas realizējas sabiedrības sociālajā struktūrā un starpgrupu attiecībās. Kultūras ietekme uz valodas struktūru izpaužas leksikā, gramatikā, iespējams, arī fonoloģijā un fonētikā. Attiecībā uz valodas lietojumu kultūra nosaka diskursu un konkrētu runas aktu konstruēšanu (Bernárdez 2004, 255–259).

Vieni no pirmajiem valodas un kultūras savstarpējo mijiedarbību 20. gs. sākuši pētīt ASV valodnieki Viljams Labovs (*William Labov* 1974) un Uriels Veinreihš (*Uriel Weinreich* et al. 1968). Viņu teorētisko uzskatu pamatā ir koncepts par lingvistiskām varietātēm (angl. *linguistic variation*), proti, ka valodā ir vairākas formas, lai apzīmētu vienu un to pašu jēdzienu. Izmaiņas valodā sākušās ar varietātēm tās lietojumā neformālajā diskursā kādā no iedzīvotāju grupām, kas atradušās sociālajā skalā vidējā līmenī vai zem tā. Varietāte var novest pie izmaiņām vai arī ne. Tas atkarīgs no vairākiem faktoriem, piem., no runātāju kolektīvās attieksmes pret pārmaiņām un no tā, kā jaunā forma spēj pielāgoties esošai valodas sistēmai (Weinreich et al. 1968, 95–195).

To iespējams ilustrēt ar *voseo* piemēru Argentīnā. *Voseo* ir parādība, kad vietniekvārdu *tú* aizvieto *vos*. *Vos* cēlies no latīņu valodas. Tas izmantots, lai uzrunātu dižciltīgos. Spānijā tas jau sen vairs netiek lietots – ir notikusi pāreja uz *tú* ‘tu’ un *Usted* ‘jūs’. Savukārt Argentīnā tā lietojums kļuvis populārs, nostiprinājies, un visbeidzot arī RAE to ir akceptējusi kā Argentīnas spāņu valodas varianta specifiku (RAE 2009, 1261–1267). *Vos* lietojums ir aizvietojis *tú* lietojumu, tam paralēli izveidojušās jaunas darbības vārdu formas 2. personai vienskaitlī ar īpašām galotnēm, piem., *tú dices* vietā *vos decís*. Šajā konkrētajā gadījumā varianti transformējušies izmaiņās. Būtībā variants ir kā starpposms starp normu un tās lietojumu (Moreno Fernández 2009, 111–137).

Balstoties uz F. de Sosīra (1983), Annas Vežbickas (1997) un M. Kasado-Velardesa (1991) pieeju, ka valodas vēsture un runātāju kolektīva kultūras vēsture ietekmē valodas attīstību – gan semantiski, gan gramatiski –, pētīta dzimtes kategorijas vēsture spāņu valodā un kultūras apstākļi, kas ietekmējuši tās attīstību līdz mūsdienām. Sekojot amerikāņu sociolingvista V. Labova (1974) teorētiskajiem uzskatiem, ka valoda ir ne tikai heterogēna un to ietekmē ekstralingvistiskie faktori, bet arī ka tā nepārtraukti mainās, pievērsta uzmanība sociālās iekārtas un sabiedrībā valdošo uzskatu ietekmei uz dzimtes kategorijas lietojumu mūsdienu Spānijas sabiedrībā un pārmaiņām, kuras tā piedzīvo.

Pētījums veikts, izmantojot kvalitatīvās metodes, analizējot vairākus avotus, vadošo speciālistu viedokli, vārdnīcas un tiešsaistē pieejamos datus. RAE gramatikās salīdzinātas dzimtes kategorijas interpretācijas, sākot ar pirmo „Kastīliešu valodas gramatiku” („Gramática de la Lengua Castellana”) (RAE 1771) līdz mūsdienām. Sākotnējos gramatikas izdevumos (līdz 1928. gadam) RAE izmantots termins *la lengua castellana* ‘kastīliešu valoda’ un *la gramática castellana* ‘kastīliešu valodas gramatika’, jo vēsturiski valoda attīstījies Kastīlijas karalistes teritorijā (*Reino de Castilla*). Mūsdienās RAE (2023b) interpretācijā termini *la lengua castellana* ‘kastīliešu valoda’ un *la lengua española* ‘spāņu valoda’ uzskatīti par sinonīmiem.

Visus tulkojumus no spāņu un franču valodas veikusi raksta autore.

1. Gramatiskās dzimtes kategorijas izcelsme un attīstība spāņu valodā

Par dzimtes gramatiskās kategorijas šūpuli uzskatīta indoeiropiešu valoda. Daudzās valodās, kas nav indoeiropiešu izcelsmes, piem., ungāru vai turku valodā, dzimte nepastāv (Ledo-Lemos 2003, 12; Corbett 2013). Indoeiropiešu valodās tā izpaužas dažādi: ir valodas, kurās lietvārdiem ir divas dzimtes (piem., spāņu, franču, itāļu), trīs (piem., latīņu, grieķu, vācu) un četras (piem., dāņu). Savukārt angļu valodā nepastāv speciāla morfēma, kas semantiski marķētu dzimti, tomēr uz dzimuma atšķirībām norāda vietniekvārdi *he/she, his/her* (Corbett 2013). Arī spāņu valodā šī gramatiskā kategorija nav pilnīgi homogēna. Ir lietvārdi, kas veido sieviešu dzimti (piem., *profesor/profesora* ‘docētājs/docētāja’, *actor/actriz* ‘aktieris/aktrise’), un tie, kuriem dzimte nemainās (piem., *víctima* ‘upuris’, *jurado* ‘tiesa’) (RAE 2009, 82–85).

Spānijas vadošie indoeiropēistikas speciālisti, piem., Fransisko Viljars (*Francisco Villar* 1996) un Fransisko Rodrigess Adradoss (*Francisco Rodríguez Adrados* 1988), kā arī tādi valodnieki kā Fransisko Hosē Ledo-Lemos (*Francisco José Ledo-Lemos* 2003), Marija Anhelesa Kalero Fernandez (*Maria Ángeles Calero Fernández* 1999), Pedro Alvaress de Miranda (*Pedro Álvarez de Miranda* 2018) un Viktorija Eskandela-Vidala (*Victoria Escandell-Vidal* 2018) pētījumos pauduši, ka dzimtes kategorijas izveidošanās spāņu valodā un tās evolūcija cieši saistīta ar cilvēces evolūciju, sabiedrības un kultūras attīstību. Pirms 5000 gadiem mūsdienu izpratnē indoeiropiešu valodā nepastāvēja dzimtes kategorija – ar semantisko opozīciju *vīriešu/sieviešu*. Sākotnēji pastāvēja dihotomija *dzīvs/nedzīvs*. Ņemot vērā antropoloģiskos pētījumus, tā laikmeta kultūrai bijis svarīgi semantiski nošķirt kaut ko kustīgu (cilvēks, bērns, bizons) no kā nekustīga (māja, koks, akmens). Mūsdienu spāņu valodā joprojām pastāv gramatiskās kategorijas un formas, kas norāda uz šādu pasaules interpretāciju. Piem., prievārda /a/ lietojums pirms tiešā papildinātāja, ja tas apzīmē dzīvu būtni, kā arī vietniekvārda *quien* ‘kas, kurš’ lietojums tikai ar lietvārdiem, kas apzīmē personas.

Līdzās neolīta laikmetam un lauksaimniecības attīstībai mainījās dzīves apstākļi un cilvēku savstarpējās attiecības, tādējādi kopienā pievērsta uzmanība dzimuma nozīmei. Sievietes radīja pēcnācējus, viņu loma ciltī ieguva īpašu nozīmi. Līdzīgi notika arī dzīvnieku pasaulē – mātītes bija izdevīgāk turēt nekā tēviņus, jo tās nodrošināja ganāmpulka pieaugumu. Tā laikmeta iedzīvotājiem reproduktīvais faktors kļuva par nozīmīgu aspektu komunikācijā.

Lai diferencētu šo atšķirību, vairākās indoeiropiešu valodās evolūcijas rezultātā izveidojusies semantiskā opozīcija *vīriešu/sieviešu* (sp. *masculino/femenino*) (Rodríguez Adrados 1988, 359; Villar 1996, 240; Grijelmo 2019, 17–23), „tādējādi sieviešu dzimte sāka attīstīties kā apakšdzimte vārdiem, kas apzīmēja dzīvās būtnes” (Meillet 1926, 213). Sākotnēji vīriešu vai sieviešu dzimte izteikta, pievienojot attiecīgajam vārdam vārdu *tēviņš* ‘macho’ vai *mātīte* ‘hembra’. Mūsdienās tie pārsvarā izmantoti, apzīmējot dzimumu dzīvniekiem; attiecībā uz personām dihotomija *tēviņš/mātīte* komunikācijā aizstāta ar dihotomiju *vīrietis/sieviete* ‘varón/mujer’ vai ‘hombre/mujer’ (García Meseguer 2001, 20–23; Grijelmo 2019, 15–16).

Pēdējā RAE vārdnīcā „Diccionario de la lengua española” („Spāņu valodas vārdnīca”, turpmāk tekstā DLE) (RAE 2023a) gan šķirkļī *hembra* otrā nozīme ir ‘sieviete’, bet šķirkļī *macho* tikai sestajā definīcijā parādās ‘vīrietis’ ar nedaudz kritisku konotāciju: ‘Vīrietis, kas akcentē vīrieša dzimumam šķietami svarīgas un tipiskas īpašības, tādas kā spēks un drosme’.

Viduslaikos evolūcijas procesā un latīņu valodas ietekmē spāņu valodā sākusi veidoties dzimtes gramatiskā kategorija. Latīņu valodā lietvārdiem bijušas trīs dzimtes (vīriešu, sieviešu un nekatra) un piecas deklinācijas (Duso 2017, 57). Spāņu valodā dzimšu skaits samazinājās līdz divām, toties deklinācijas aizvietotas ar prievārdiem. Sieviešu dzimtes lietvārdi ar galotni *-a* nāk no pirmās un piektās deklinācijas, piem., *rosa*, vai no nekatras dzimtes daudzskaitļa formas ar galotni *-a*. Pārejas procesā dažas semantiskās grupas mainījušas dzimti. Piem., koku nosaukumi latīņu valodā piederēja pie sieviešu dzimtes otrās deklinācijas ar galotni *-us*. Spāņu valodā tie ir vīriešu dzimtē: *pinus* > *pino* ‘priede’, līdzīgi kā sugas vārds *árbol* ‘koks’ *arbor* > *árbol*.

No nekatras dzimtes spāņu valodā palicis tikai artikuls *lo* un norādāmie vietniekvārdi *esto, eso, aquello* ‘šis/tas’. Evolūcijas procesā morfēma /a/ sākusi asociēties ar sieviešu dzimumu (García Meseguer 1977, 113). Tādējādi izveidojušās trīs dzimtes – vīriešu (sp. *género masculino*), sieviešu (sp. *género femenino*) un bioloģiski nemarkētā vīriešu dzimte (sp. *masculino genérico*). Nemarkētās dzimtes leksēmām, kuras apzīmē personas, dzīvniekus vai augus, morfoloģiskā forma sakrīt ar vīriešu dzimtes lietvārda formām, tādēļ attiecībā uz šo formu izmantota definīcija *masculino genérico* (RAE 2009, 85–89).

Lola Ponsa Rodrigesa (*Lola Pons Rodríguez* 2018) vienā no publikācijām avīzē „El País” rakstījusi, ka 14. gs. literārā darba „El libro del buen amor” autors Huans Ruiss (*Juan Ruiz*) izmanto leksēmu *señor* ‘kungs’, uzrunājot arī sievietes. Tādējādi var secināt par *masculino genérico* lietojumu latīņu valodas ietekmē, jo *señor* nāk no latīņu *senior* (salīdzinājuma pakāpē no *senex* ‘vecs/vecāks’, kam nav bijusi sieviešu dzimtes galotne). Arī mūsdienu spāņu valodā vīriešu dzimtes formas iekļauj abu dzimumu nozīmi. Piem., vārds *trabajador* nozīmē gan ‘strādnieks – vīrietis’, gan ‘darbinieks’ bez norādes uz dzimumu. Ir sieviešu dzimtes forma *trabajadora*, taču nav gramatiskās formas *trabajadoro*, kura tiktu lietota, uzrunājot tikai vīriešu dzimtes pārstāvjus. Daudzskaitļa forma *trabajadores* izmantota, uzrunājot cilvēku grupu, kurā ir abu dzimumu pārstāvji.

Semantiski marķētās sieviešu dzimtes radīšana rezultējiesies ar opozīcijas *sieviešu/vīriešu* izveidi, kas balstās uz divu dzimumu bioloģisko atšķirību. Taču vīriešu dzimtes leksēmām nav bijušas īpašas galotnes vai gramatiskās morfēmas, kas apzīmētu tikai un vienīgi vīriešu dzimtes formas. Vīriešu dzimtes vārdi pēc formas sakrituši ar esošo bioloģiski nemarkēto vīriešu dzimti. Tādējādi izveidojusies situācija, ka apzīmētajam *masculino genérico* pievienojusies nozīme *masculino sexuado* ‘seksuāli vai bioloģiski marķēta dzimte’, kas, savukārt, novedusi pie jaunas semantiskās opozīcijas *nemarkētā vīriešu dzimte / bioloģiski marķētā vīriešu dzimte*. Opozīcijas *dzīvs/iedzīvs* ieviešanai valodā bijis praktisks iemesls, taču opozīcijas *sieviešu/vīriešu* un *nemarkētā vīriešu dzimte / bioloģiski marķētā vīriešu dzimte* izveidojušās jaunajos kultūras apstākļos (Calero Fernández 1999, 174).

Dzīvnieku reproduktīvais faktors bijis nozīmīgs sieviešu dzimtes izveidei, taču tas neattiecas uz visām dzīvnieku sugām. Tie dzīvnieki, kas ietekmējuši cilvēka labklājību un drošību, tika dalīti divās dzimtēs. Taču to dzīvnieku leksēmas, kuri nekādā veidā nav ietekmējuši cilvēka ikdienas dzīvi, lietotas kā kopdzimtes vārdi. Piem., spāņu valodā pastāv opozīcija *vērsis/govs, suns/kuce, gailis/vista* u. c., bet nepastāv opozīcija attiecībā uz delfīniem, leopardiem, krokodiliem, vaļiem, žirafēm, mušām, tarakāniem u. c. Ja nepieciešams izcelt dzimuma atšķirības, tad kopdzimtes vārdam pievieno *macho* ‘tēviņš’ vai *hembra* ‘mātīte’, piem., *jirafa macho* ‘žirafes tēviņš’, *cocodrilo hembra* ‘krokodila mātīte’ (RAE 2009, 56–57).

Mūsdienās arī emocionālajam faktoram ir liela nozīme. Joprojām darbojas psiholoģiska un semantiska barjera, atvasinot sieviešu dzimtes formu no vīriešu dzimtes, pat ja vārda morfoloģiskā struktūra to pieļauj. Piem., tiek lietots *director/directora* ‘direktors/directore’, bet netiek lietots *superior/superiora* ‘augstākais/augstākā hierarhijā’, izmantota tikai forma *superior* abām dzimtēm. Ja nepieciešams veidot sieviešu dzimtes formu, izmanto artikulu *la*, piem., *la superior* (RAE 2020, 92). Senās kultūras ietekmējušās dzimtes noteikšanu tādiem lietvārdiem kā *saule, mēness* un *zeme*. Spāņu valodā tiem ir tāda pati dzimte, kāda bija sengrieķu dieviem. Gaja un Selēne bija dievietes, kas pārstāvēja zemi un mēnesi, savukārt Apolons un Hēlijs bija saules dievi. Tādēļ *saule* spāņu valodā ir vīriešu dzimtē, proti, *el sol*, bet *zeme* un *mēness* – sieviešu, t. i., *la tierra, la luna* (Ramajo Caño 1987, 104).

Līdzīgi kā citās indoeiropiešu valodās, arī spāņu valodā gramatiskā dzimtes kategorija mūsdienu izpratnē izveidojusies brīdī, kad valodā nostiprinājusies semantiskā opozīcija *tēviņš/mātīte*, balstoties uz abu dzimumu bioloģisko atšķirību. Mūsdienās plašāk izmantota neitrālāka dihotomija *vīriešu/sieviešu*. Nepieciešamība radīt zīmi, kas palīdzētu komunikācijā identificēt tieši sieviešu dzimumu, izraisīja apzīmējuma *vīriešu* jaunas, seksuāli marķētas nozīmes izveidi. Vārdi, kuriem nav bijušas asociācijas ar bioloģisko dzimumu vai nepieciešamības izcelt to, evolūcijas laikā un lafīņu valodas ietekmē pārgājuši vai nu vienā, vai otrā dzimtē, vai tika izmantoti abās dzimtēs. Morfoloģiski liela daļa sieviešu dzimtes vārdu marķēti ar galotni *-a*, bet vīriešu dzimtes vārdu – ar galotni *-o*.

2. No Antonio de Nebrihas līdz mūsdienām

Viens no pētījuma mērķiem ir izsekot dzimtes gramatiskās kategorijas interpretācijai un evolūcijai spāņu valodas gramatikās. Sākot ar pirmo spāņu valodas gramatiku (Nebrija 1492), dzimtes kategorija aprakstīta visās nākamajās gramatikās un citos nozīmīgos traktātos.

Mēģinot analizēt dzimtes kategorijas semantiku, vairākums gramatiķu savos uzskatos sekojuši tradīcijai un norādījuši uz opozīcijas *vīriešu/sieviešu* dzimuma bioloģisko marķējumu, kaut gan tā ne vienmēr morfoloģiski ir klātesoša. Kā norāda M. A. Kalero Fernandesa (1999, 127), valodnieki saskaras ar faktu, ka dzimtes definīcija neļauj izskaidrot tās patieso būtību, tāpēc viņi ir spiesti pētīt vārdu galotnes, mēģinot atrast sistēmiskas iezīmes, uz kurām pamatoties. Lietvārda dzimtes konkretizēšanai

tiek izmantots gan artikuls, gan norādāmie vietniekvārdi *este* 'šis', *esta* 'šī'. A. de Nebriha (1492, 32), sekojot klasisko valodu tradīcijai, iedalījis dzimtes divās galvenajās grupās – vīriešu un sieviešu –, kas balstījušās galvenokārt uz bioloģisko opozīciju *tēviņš/mātīte*. Šī tradīcija ievērota praktiski visās gramatikās līdz pat 21. gs. Tad sekojusi nekatrā dzimte 'neutro', kopdzimtes lietvārdi 'género común', šaubīgie vai neskaidrās dzimtes 'dudoso' un jauktās dzimtes 'mezclado' (Nebrija 1492, 33). Toties ne visi valodnieki un intelektuāļi pievērsuši uzmanību dzimtes kategorijai. Piem., 16. gs. literāts Huans de Valdés (*Juan de Valdés* 1982, 149), atbildot uz jautājumu, kādi principi jāņem vērā, atšķirot sieviešu dzimtes lietvārdus no vīriešu kārtas, atzīst, ka viņš par to nemaz nav aizdomājies, bet pārsvarā visi lietvārdi, kas nākuši no latīņu valodas, saglabājuši tādu dzimti, kāda bijusi iepriekš.

16.–17. gs. būtiski pavērsieni šajā jomā nav notikuši. Skaidrojot dzimtes piederību, gramatiķi gan uzsvēruši dzimumu bioloģiskās atšķirības, gan izmantojuši gramatiskos marķierus (artikulus un vietniekvārdus). Viens no A. de Nebrihas sekotājiem, Kristobals de Viljalons (*Cristóbal de Villalón* 2021), 1557. gadā izveidojis detalizētu dzimšu kategorijas klasifikāciju, tajā iekļaujot sieviešu, vīriešu dzimtes un kopdzimtes lietvārdus. Sieviešu dzimtei atbilst apzīmētājs *esta* 'šī', vīriešu *este* 'šis', savukārt kopdzimtes lietvārdiem var izmantot abus apzīmētājus – *este* un *esta*. Analizējot lietvārdu galotnes, K. de Viljalons (2021) aprakstījis 37 kritērijus, kuri jāievēro, nosakot lietvārda dzimti. Nākamais ir anonīms izdevums „Gramática de la lengua vulgar de España” („Spāņu sarunvalodas gramatika” 1559). Tajā autors nonāk zināmā pretrunā, aprakstot dzimtes kategorijas semantisko un morfoloģisko aspektu. Tiek atzītas tikai divas dzimtes – sieviešu un vīriešu –, līdzīgi kā dabā pastāv tikai divi dzimumi. Savukārt artikuli ir trīs: sieviešu *la*, vīriešu *el* un nekatrais *lo* (Anonīms autors 1892, 55–57).

Bartolomē Himeness Patons (*Bartolomé Jiménez Patón* 2020) aizstāvējis pozīciju, ka ir divas dzimtes – sieviešu un vīriešu – neatkarīgi no tā, vai tās apzīmē personas vai priekšmetus. Turklāt Gonzalo Korreass (*Gonzalo Correass* 1984, 50) traktātā aprakstījis trīs dzimtes – vīriešu, sieviešu un nekatro –, kuras katra saskaņojas ar attiecīgo artikulu, t. i., *el*, *la* un *lo*. Viņš noraida A. de Nebrihas ieviesto kopdzimtes kategoriju, kā arī atzīst, ka semantiskā klasifikācija neaptver visu lietvārdu daudzveidību un nonāk grūtībās, skaidrojot, kāpēc, piem., *muro* 'mūris' pieder pie vīriešu dzimtes, savukārt *pared* 'siena' – pie sieviešu, jo semantiskajā līmenī nekādas asociācijas ar bioloģisko dzimumu tie neizraisa.

1713. gadā pēc karaļa Filipa V rīkojuma tika dibināta Spānijas Karaliskā akadēmija, un 1771. gadā publicēta pirmā gramatika. Definējot dzimtes noteikšanas kritērijus, alūzija uz bioloģisko dzimumu ir acīmredzama: tā kā valodā ir divi artikuli, arī dzimumi pārsvarā ir divi. Vārdiem, kuriem nav semantiskās saiknes ar bioloģisko dzimumu, dzimti nosaka, pievienojot vienu vai otru artikulu saskaņā ar valodā pastāvošo tradīciju. Ir komentāri par nekatro dzimti un attiecīgo artikulu *lo*, taču tā vairāk uzskatīta par novirzi no normas (RAE 1771, 9–15).

Ignasio Manuels Roka (*Ignacio Manuel Roca* 2013, 55) norāda, ka „Spāņu valodas gramatikā”, ieskaitot 2009. gada izdevumu, gramatiskā dzimte definēta kā morfēma, kas norāda uz personas vai dzīvnieka bioloģisko dzimumu, kā arī nosaka priekšmetu vai lietu dzimumu. Savukārt Hosē Manuels Gonsalss Kalvo (*José Manuel González Calvo* 1979, 57)

interpretējis dzimti kā formu, kas ļauj veidot gramatiski korektu teikumu, saskaņojot lietvārda, īpašības vārda un vietniekvārda formas.

Hosē Antonio Martiness Garsija (*José Antonio Martínez García* 1994, 176), balstoties uz Luiju Jelmsleva (*Louis Hjelmslev* 1971) glosemātikas teoriju par valodu kā komponentu (figūru) sistēmu, kas veido zīmes, norāda, ka dzimtes kategorija ietekmē ne tikai sintagmas struktūru, bet visa teikuma struktūru. Piem., ja teikumā *Tengo un nuevo amigo, pero no confío mucho en él* 'Man ir jauns draugs, bet es viņam īpaši neuzticos' *amigo* tiek aizstāts ar *amiga*, mainās attiecības zīmju starpā ne tikai sintagmatiski, bet visā teikumā. Emilio Alarkosa Ljorača (*Emilio Alarcos Llorach* 1994, 63) pētījumā uzsvērts, ka vīriešu dzimte valodā lietota vairāk, savukārt sievietes dzimtei piemīt lielāka intensitāte, jo tā tiek lietota situācijās, kad vīriešu dzimte funkcionē kā seksuāli marķēta.

Jaunākajā „Spāņu valodas gramatikā” (RAE 2009, 81) dzimtes kategorijas definīcijā nav norādes uz dzimtes bioloģisko komponentu: „Lietvārdu un dažu citu vārdšķirņu gramatiskā īpašība, kas ietekmē gramatiskās formas saskaņošanu ar apzīmētājiem, skaitļa formām un īpašības vārdiem vai divdabim.”

Savukārt, aprakstot dzimtes kategorijas klasifikāciju, materiālu iedala divās sadaļās:

- 1) dzimtes kategorija seksuāli marķētiem lietvārdiem;
- 2) dzimtes kategorija seksuāli nemarkētiem lietvārdiem.

3. Dzimtes gramatiskā kategorija mūsdienās

Saskaņā ar jaunāko gramatiku (RAE 2009) morfoloģiski spāņu valodā ir divas dzimtes, vīriešu un sievietes, jo visi lietvārdi ir sadalīti divās grupās. Tajā nav minēts par nekatru dzimti. Atšķirības joprojām balstās uz semantisko opozīciju *vīriešu/sieviešu*, klasificējot personas un dzīvnieku sugas pārstāvjus, kas morfoloģiski izpaužas opozīcijā *o/a*. Parāli ir vārdi ar nemainīgu galotni, piem., *gaviota* 'kaija' vai *cocodrilo* 'krokodils'. Ir daudz leksēmu, kas nav seksuāli marķētas un neveido morfoloģisko opozīciju *o/a*, piem., *el coche* 'mašīna', *la maleta* 'koferis'. Ir vārdi, kas maina nozīmi, mainot dzimti, piem., *el manzano / la manzana* 'ābele/ābols'.

RAE (2009, 89–123) precizēts, ka seksuāli marķētie lietvārdi morfoloģiski iedalīti četrās kategorijās:

- 1) *heterónimos* 'heteronīmi'. Heteronīmu apakšgrupā iekļauti lietvārdi, kas veido semantisko opozīciju *sieviešu/vīriešu*, izmantojot divas atšķirīgas leksēmas, piem., *toro/vaca* 'vērsis/govs' vai *padre/madre* 'tēvs/māte';
- 2) lietvārdi ar morfoloģisko opozīciju *o/a*, piem., *profesor/profesora* 'pasniedzējs/pasniedzēja', *alumno/alumna* 'skolnieks/skolniece';
- 3) *común* 'kopdzimtes', kad viena forma attiecināma uz abu dzimumu pārstāvjiem, piem., *el/la artista* 'mākslinieks/māksliniece', *el/la testigo* 'liecinieks/lieciniece'; tajā ir diezgan daudz vārdu ar galotni *-e*, piem., *el/la amante*, *el/la cantante*, kā arī tie, kas beidzas ar uzsvērtu *í*, piem., *el/la marroquí*;
- 4) *epíceno* 'kopdzimtes vārdi', kad uz abiem dzimumiem ir attiecināma viena gramatiskā forma; šādi vārdi raksturīgi dzīvnieku un augu sugu nosaukumiem, piem., *la tortuga* 'bruņrupcis', *el ágila* 'ērglis', *la palmera* 'palma'.

Pēdējā RAE ziņojumā (2020, 39) piedāvāts jauninājums terminoloģijā, ieviešot terminu *unisexo* ‘viena dzimuma’ un jaunu apakšgrupu sadaļā *dzimtes kategorija seksuāli marķētiem lietvārdiem*. Pie *unisexo* pieder lietvārdi, kuru semantika asociējas tikai ar vienu no bioloģiskajiem dzimumiem neatkarīgi no galotnes formas, un tie neveido semantisko opozīciju *sieviešu/vīriešu*, piem., *amazona* ‘amazona’, *soprano* ‘soprāns’, *monja* ‘mūķene’ apzīmē tikai un vienīgi sievieti, savukārt *cura* ‘mācītājs’, *tenor* ‘tenors’, *baritono* ‘baritons’ – tikai un vienīgi vīriešu dzimtes būtnes.

Jaunākajā spāņu valodas gramatikā (RAE 2009, 50) iekļauta atsevišķa piezīme par vīriešu dzimtes seksuāli/bioloģiski nemarķēto vīriešu dzimtes lietojumu, piem., *Un estudiante universitario tiene que esforzarse mucho para terminar los estudios* ‘Universitātes studentam ļoti jācenšas, lai pabeigtu studijas’, vai lietojot daudzskaitļa formas *los reyes* ‘karalis un karaliene’, *los padres* ‘bērna vecāki, tēvs un māte’. Minētajos piemēros bioloģiski nemarķētās vīriešu dzimtes lietojums ir korekts, atbilst kontekstam un nav pretrunā ar valodas sistēmu.

Kas attiecas uz seksuāli nemarķētiem lietvārdiem, tie iedalāmi arī sieviešu un vīriešu dzimtē pēc galotnes *-a/-o* vai piedēkļiem. Pie sieviešu dzimtes pieskaitāmi lietvārdi ar galotni *-a*, piem., *la casa* ‘māja’ vai ar kādu no šiem piedēkļiem: *-ción*, *-sión*, *-zón*, *-dad*, *-ed*, *-ez*, *-eza*, *-ia*, *-ie*, *-ncia*, *-tud* (*la presión* ‘spiediens’, *la brevedad* ‘kodolīgums’, *la pared* ‘siena’, *la tristeza* ‘skumjas’, *la historia* ‘vēsture’, *la provincia* ‘provinca’, *la actitud* ‘attieksme’). Pie vīriešu dzimtes pieder lietvārdi ar galotni *-o*, piem., *el fuego* ‘uguns’, vai ar kādu no šiem piedēkļiem: *-aje*, *-án*, *-én*, *-ín*, *-ón*, *-ún*, *-ar*, *-er*, *-or*, *-ate*, *-ete*, *-ote*, *-ési*, *-miento* (*el garaje* ‘garāža’, *el camión* ‘kravas mašīna’, *el taller* ‘darbnīca’, *el cogote* ‘pakausis’, *el ciprés* ‘ciprese’, *el sufrimiento* ‘ciešanas’). Ir arī diezgan daudz izņēmumu, piem., *la radio* ‘radio’ vai *el día* ‘diena’. Dzimtes noteikšana atkarīga no konteksta tādās grupās kā:

- 1) *ambiguo* ir tie kopdzimtes vārdi, kurus atkarībā no lietojuma kontekstā izmanto vienā vai otrā dzimtē, piem., *el coma* ‘koma’ / *la coma* ‘komats’, *el capital* ‘kapitāls’ / *la capital* ‘galvaspilsēta’;
- 2) vārdi, kas vienskaitlī ir vienā dzimtē, bet daudzskaitļa formā pāriet citā dzimtes kategorijā. Bieži vien tam ir fonētiski iemesli, piem., *el arte* / *las artes* ‘māksla/mākslas’ (RAE 2009, 123–126).

Turklāt Latīņamerikas valstīs leksika atšķiras no Spānijas valodas varianta. Tās vairāk attiecas uz bioloģiski nemarķētiem lietvārdiem, piem., *banāns* Spānijā ir ‘el plátano’, bet daudzās Latīņamerikas kultūrās – ‘la banana’, līdzīgi ir ar *papaju*: ‘papaya’ (Spānija) / ‘el mamón’ (Argentīna, Paragvaja, Urugvaja).

RAE (2020, 39–43) norādīts, ka, mainoties diskursam un sabiedrībai, dzimtes paradīgu var skart pārmaiņas, piem., profesiju nosaukumus, kas tradicionāli bijuši kopdzimtes vārdi (*el/la abogado* ‘advokāts/advokāte’ vai *el/la juez* ‘tiesnesis/tiesnese’). Lai diferencētu dzimumu, mūsdienās bieži vien tiek veidota sieviešu dzimtes forma ar galotni *-a*: *el abogado* / *la abogada*, *el juez* / *la jueza*. RAE uzskata, ka valodas ekosistēma tādām pārmaiņām ir atvērta un tās nav pret dabiskas, jo morfoloģijas līmenī pastāv opozīcija *o/a*, kas daudzos gadījumos balstās uz semantisko opozīciju *sieviešu/vīriešu*.

Dzimumam ir liela nozīme, nosakot vārda dzimti, taču tas nav vienīgais un galvenais faktors. Dzimtes noteikšanai, tās variācijai vai maiņai ir arī funkcionāli un metalingvistiski iemesli, kad runātājam svarīgi diferencēt vienu vārda nozīmi no citas. Vai, gluži pretēji, vārda dzimte komunikācijā nesniedz nekādu informāciju, bet ir nozīmīga izteicēja koherencei.

4. Binoms *género/sexo* un sievietes diskriminācija

20. gs. Spānija piedzīvojusi krasas politiskas pārmaiņas: pilsoņu karš, diktatūra, pāreja uz demokrātisko valsts iekārtu, iestāšanās ES un NATO. Tam līdzī mainījies arī sabiedrība un tās attieksme pret sievietes vietu un lomu. 21. gs. Spānija ir viena no retajām valstīm, kur valdībā vairāk ministru ir sieviešu nekā vīriešu; tā ir viena no pirmajām pasaules valstīm, kas piekritusi viendzimuma laulību reģistrēšanai. Sociālistu valdības pasākumos 2008. gadā izveidota *El Ministerio de la Igualdad* ‘Vienlīdzības ministrija’, kuras kompetencē ir rūpēties par sieviešu un LGBTQ tiesībām. Feminisma piekritēji pieprasa sieviešu tiesību ievērošanu arī valodā, uzskatot, ka tā ir diskriminējoša attiecībā pret sievieti un ka sieviete tajā ir „neredzama” (angl. *invisible*), saucot to par *invisibilidad de la mujer* ‘sievietes ignorēšanu’. Šie apgalvojumi balstīti uz vīriešu dzimtes formu dominējošo lomu valodas lietojumā. Tādējādi tiek noliegta nemarķētās vīriešu dzimtes dzimumneitralitāte, balstoties uz formāliem faktoriem. Diskusija ir gan par vārda formu un nozīmi, gan par valodas kā ekosistēmas ietekmēšanu.

Līdzīgi kā angļu valodā, spāņu valodā pastāv opozīcija *género/sexo* ‘dzimte/dzimums’. Katrs no šiem vārdiem ir polisēmisks, un vissarežģītāk ir definēt šo leksēmu savstarpējās attiecības, tas arī apgrūtina opozīcijas definīciju. Tika nolemts salīdzināt terminu definīcijas ar vairāku gadu intervālu publicētās vārdnīcās. Tiešsaistē ir pieejama gan DLE 2001. gada (RAE 2001), gan DLE 2023. gada versija (RAE 2023a). Salīdzinājumam izmantotas definīcijas no 1995. gada „Gran diccionario de la lengua española” („Lielā spāņu valodas vārdnīca”) (Sánchez Pérez et al. 1995). No katra šķirklā atlasītas 3–4 definīcijas, kas saistītas ar binoma *género/sexo* izpratni sociolingvistiskajā kontekstā. Leksēmas *sexo* definīcijas numurētas, izmantojot saīsinājumu S, savukārt leksēmas *género* – izmantojot saīsinājumu G. Leksēmas *sexo* šķirklī ir daudz mazāk definīciju nekā semantiski neitrālākai leksēmai *género*, kuras šķirklī veido 8–9 definīcijas. Skaitlis kvadrātikavās atbilst definīcijas numuram vārdnīcā. Turpmāk piedāvāts rezultātu apkopojums tabulās.

Salīdzinot leksēmas *sexo* definīcijas, redzams, ka visos avotos otrā un trešā definīcija ir nemainīga, ceturtnā definīcija iekļauta tikai 2001. gadā. Savukārt 1995. gadā pirmās definīcijas formulējums atšķiras no nākamo divu definīciju formulējuma, jo tajā termini *tēviņš* un *mātīte* aizstāti ar neitrālu formulējumu *piederība vīriešu vai sieviešu dzimumam*. Pirmā un otrā definīcija semantiski pārklājas, jo pēc būtības apzīmē vienu un to pašu – bioloģisko dzimumu, taču skaidri vērojama tendence nošķirt izpratni par dzīvnieku un augu pasauli no cilvēka pasaules. Tādēļ arī netiek izmantota 1995. gada pirmā definīcija, kurā minēti dzīvnieku pasaulei raksturīgie apzīmējumi.

Definīcijas Nr. / Gads	1995	2001	2023
S1	[1] Bioloģiska iezīme, kas atšķir tēviņu no māfītes	[1] Dzīvnieku vai augu bioloģiska īpašība, kas raksturīga vīriešu vai sieviešu dzimumam	[1] Dzīvnieku vai augu bioloģiska īpašība, kas raksturīga vīriešu vai sieviešu dzimumam
S2	[2] Cilvēku grupa, kas pieder pie viena dzimuma (<i>vīriešu/sieviešu</i>)	[2] Cilvēku grupa, kas pieder pie viena dzimuma (<i>vīriešu/sieviešu</i>)	[2] Cilvēku grupa, kas pieder pie viena dzimuma (<i>vīriešu/sieviešu</i>)
S3	[3] Dzimumorgāni	[3] Dzimumorgāni	[3] Dzimumorgāni
S4		[4] Seksuāla bauda	[4] Seksuāla aktivitāte (seksualitāte)

1. tabula. Leksēmas *sexo* definīcijas

Definīcijas Nr. / Gads	1995	2001	2023
G1	[2] Grupas nosaukums, lietojot kopā ar <i>masculino</i> , <i>femenino</i> vai <i>neutro</i> .	[6] <i>Biol.</i> Grupa, kurā vienības ir apvienotas pēc bioloģiskas līdzības.	[7] <i>Biol.</i> Grupa, kurā vienības ir apvienotas pēc bioloģiskas līdzības.
G2			[3] Grupa, pie kuras pieder katra dzimuma cilvēki, diferencējot tos ne tikai no bioloģiskā, bet galvenokārt no sociālā un kultūras skatpunkta.
G3	[3] <i>Gram.</i> Gramatiska kategorija, kas ir raksturīga lietvārdam, īpašības vārdam, vietniekvārdam un artikulam un norāda uz atbilstību vīriešu, sieviešu vai nekatrai dzimtei (<i>masculino</i> , <i>femenino</i> , <i>neutro</i>).	[7] <i>Gram.</i> Šķira vai klase, pie kuras pieder lietvārds vai vietniekvārds, saskaņojot īpašības vārda vai vietniekvārda galotni (parasti tikai vienu) ar lietvārda formu. Indoeiropiešu valodās šīs formas noteiktiem īpašības vārdiem un vietniekvārdiem mēdz būt <i>masculino/femenino/neutro</i> . ~ <i>femenino/masculino</i> Lietvārdam, īpašības vārdam un dažiem vietniekvārdiem raksturīgā iezīme, kas apzīmē sievietes/vīriešus, dažus sieviešu/vīriešu kārtas dzīvniekus un saskaņā ar tradīciju arī nedzīvās būtnes.	[8] <i>Gram.</i> Gramatiskā kategorija, kas raksturīga lietvārdiem un paredzēta citām vārdsķīrām, lai varētu tās gramatiski saskaņot un lai ar vietniekvārdiem un lietvārdiem, kas apzīmē dzīvās būtnes, varētu izteikt dzimumu. ~ <i>femenino/masculino</i> Dzimte, kas izpaužas noteiktā saskaņošanas procesā un kas vietniekvārdiem un lietvārdiem, kuri apzīmē dzīvās būtnes, parasti norāda arī sieviešu/vīriešu dzimumu.

2. tabula. Leksēmas *genero* definīcijas

Pirmā leksēmas *género* definīcija ar dažādiem kārtas numuriem oriģinālā ir līdzīga trijos variantos. 1995. gada definīcijā akcentēti semantiskie lauki *grupa, kategorija*, kuru vienībām raksturīgas kādas no dzimšu iezīmēm. Savukārt 2001. gada versijā ieviests bioloģiskais komponents. 2023. gada interpretācijā bioloģiskais marķējums nostiprinās un tiek ieviesta jauna definīcija ([3]), kura noteic, ka *género* apzīmē arī dzimumu, tiek arī uzsvērtas katras grupas sociālā un kultūras identitāte. Definīcijā, kas attiecas uz gramatisko kategoriju, vērojamas viedokļu atšķirības. 1995. un 2001. gada vārdnīcā ir norāde uz trīs dzimtēm, proti, *masculino/femenino/neutro* ‘sieviešu/vīriešu/nekatra’, savukārt 2023. gada versijā nekatrā dzimte nav minēta.

Salīdzinot abas tabulas, secināms, ka, sākot ar 2001. gadu, leksēmas *género* semantiskais lauks paplašinās un pārklājas ar leksēmas *sexo* semantisko lauku, kā arī apzīmē bioloģisko dzimumu. Kā uzskata L. Jeltslevs (1971, 70), šo parādību var nosaukt par *sinkrētismu*, jo divu formu opozīcija izpaužas, šīm formām saplūstot.

Leksēmas *género* jaunā definīcija, kas pievienota 2023. gada vārdnīcā, veidojusies angļu valodas ietekmē, akcentējot kādas sociālās grupas bioloģisko vai seksuālo identitāti. Šis leksēmas semantikas robežas variē, un tā tiek izmantota kā zīme vairākām parādībām un procesiem sabiedrībā. Piem., termins *violencia de género* ‘seksuāla rakstura noziegums’ (angl. *gender violence*) nozīmē *violencia sexual* un sabiedrībā asociējas ar seksuāla rakstura vardarbību tieši pret sievieti, kaut gan arī vīrietis var būt seksuālās vardarbības upuris. 2004. gadā, Spānijas parlamentā apspriežot šo likumu, Spānijas Karaliskā akadēmija ieteica lietot terminu *violencia sexual*, jo terminoloģiski tas ir precīzāks. Taču Spānijas parlaments nobalsoja par *violencia de género*, uzskatot šo terminu par piemērotāku terminoloģiskās neitralitātes dēļ. Tas izraisījis citu terminu radīšanu: *estudios de género* ‘dzimtes studijas’, *discriminación de género* ‘sievietes diskriminācija’, *políticas de género* ‘vienlīdzības politika’, *sensibilidad de género* ‘sieviešu sensitivitāte’, *perspectivas de género* ‘feminisma perspektīva’, *discurso de género* vai *lenguaje de género* ‘feminisma vai līdztiesību diskurss’. Vairumā gadījumu to semantika ir saistīta ar sievietes diskrimināciju un cīņu pret to, kaut gan spāņu valodā pastāv nosaukumi šiem terminiem bez leksēmas *género*. Esošo terminu aizstāšana ar jaunradītiem, kuros iekļauta leksēma *género*, norāda uz tendenci oficiālajā un publiskajā diskursā izmantot leksēmas, kas ir semantiski neitrālas, jo to interpretāciju ir viegli pielāgot jaunam kontekstam (Grijelmo 2019, 161).

Feminisma piekritēji apgalvo, ka „tas, kas nav nosaukts, neeksistē” (piem., Bengoechea Bartolomé 2017, 4), proti, ja lieto *arquitecto* vai *arquitectos* ar nozīmi ‘arhitekts’ kā profesija vai ‘arhitekti’ kā speciālistu grupa, tad sievietes netiek iekļautas apspriežamajā temātā, jo lietojumā izmantota vīriešu dzimtes forma. Lai panāktu sievietes „klātesamību” valodas lietojumā un iekļaujošās valodas nostiprināšanu no dažādu institūciju puses, publicētas vairākas vadlīnijas. To izstrādē pārsvarā iesaistījušies sociologi, sabiedrisko organizāciju un arodbiedrību pārstāvji. Vairākuma vadlīniju saturs ir ļoti līdzīgs un atgādina manifestu par sieviešu tiesību aizstāvību. Ignacio Bosque (*Ignacio Bosque* 2012, 1–3) RAE un daudzu citu zinātnieku vārdā analizējis izteiktās prasības un rekomendācijas iekļaujošās valodas lietojumam un ar nožēlu konstatējis, ka lielākā daļa vadlīniju sagatavotas bez valodnieku līdzdalības. RAE (2020) viedokļa paušana un komentēšana turpinājusies arī tās jaunajā ziņojumā „Informe de la

Real Academia Española sobre el lenguaje inclusivo y cuestiones conexas” („Spānijas Karaliskās akadēmijas ziņojums par iekļaujošo valodu un ar to saistītiem jautājumiem”). Galvenās prasības no feministu puses:

- 1) izņemt no lietojuma nemarkētās vīriešu dzimtes formas;
- 2) nemarkētās dzimtes lietojumu aizvietot ar abstraktiem vārdiem, kopdzimtes vārdiem vai vārdiem ar kolektīvu nozīmi, piem., *los niños* ‘bērni’ aizvietot ar *la niñez* ‘bērnība’ vai *los españoles* ‘spāņi’ ar *la población española* ‘Spānijas iedzīvotāji’, *los alumnos* ‘skolnieki’ ar *alumnado* ‘studējošie’;
- 3) lietot teikumā morfoloģisko dublējumu, piem., *los científicos* vietā *los científicos* un *las científicas* ‘zinātnieki/zinātnieces’;
- 4) papildināt izteiciņu, kurā lietota nemarkētā vīriešu dzimte ar precizējumu, kas norāda uz abiem dzimumiem, piem., izteiciņu *Los afectados recibirán la indemnización* ‘Cietušie saņems kompensāciju’ papildināt ar *hombres y mujeres: Los afectados, hombres y mujeres, recibirán la indemnización* ‘Cietušie, vīrieši un sievietes, saņems kompensāciju’;
- 5) izvairīties no artikuliem vīriešu dzimtē, piem., izteiciņu *Los jóvenes y los ancianos están siempre de acuerdo* ‘Jaunie un cilvēki gados vienmēr ir vienprātis’ aizvietot ar izteiciņu bez artikula, t. i., *Jóvenes y ancianos están siempre de acuerdo*.

Atbildot uz iepriekšminētajiem priekšlikumiem, I. Boske (2012, 3) paudis gan Spānijas Karaliskās akadēmijas, gan vairākuma valodnieku viedokli, proti, valodai jābūt iekļaujošai un attieksmei pret sievieti – cieņpilnai. Seksisms jeb *machismo* (sp. *macho*) spāņu valodā ir, un pret to jācīnās. Tikai tas izpaužas nevis konkrētās morfēmas vai vārda formas lietojumā, bet pragmatikas līmenī – teikuma nozīmē. Viens no piemēriem ir *Los directivos acudirán a la cena con sus mujeres* ‘Vadītāji ieradīsies uz vakariņām ar savām sievietēm’. Seksisms ir nevis tajā, ka tiek lietota nemarkētā vīriešu dzimte, bet tieši tajā, ka lietota nemarkēta dzimte kopā ar leksēmu *sievietēm*, jo nemarkētās dzimtes forma nozīmē, ka starp vadītājiem arī var būt sievietes; bet šajā gadījumā visiem jāierodas uz vakariņām ar sievietēm. Akadēmiķim nav iebildumu pret morfoloģisko dublējumu lietojumu, īpaši oficiālajā kontekstā, taču tiek akcentēts, ka to nevar uzskatīt par obligātu prasību vai normu, jo valodā pastāv ilgstoša tradīcija izmantot nemarkēto vīriešu dzimti. Tiek pievērsta uzmanība, ka pārmērīgs dublējumu lietojums var negatīvi ietekmēt izteicēja koherenci vai novest pie pārpratumiem. Piem., žurnālists Mario Rioss Fernadess (*Mario Ríos Fernández* 2024), komentējot pēdējā gada politiskos notikumus, izteicies: „Iljas nākamajai valdībai Katalonijā jāsaprot, vai viņa vēlas samierināt katalāniešus un katalānietes.” Pat neskatoties uz to, ka konteksts bijis skaidrs, radusies izpratne, ka katalāņu vīrieši var konfliktēt ar katalāņu sievietēm.

Dublējumi pārsvarā tiek lietoti oficiālajā kontekstā, pasākumos, vadītāju uzrunās utt. Savukārt citos kontekstos tiek izmantota nemarkētā dzimte. Neviens ikdienā, sazinoties ar draugiem, kolēģiem vai ģimeni, nelieto *los amigos y las amigas* vai *los vecinos* un *las vecinas*, bet saka *los vecinos* ‘kaimiņi’ un *los amigos* ‘draugi’. I. Boske (2012) arī norāda uz faktu, ka institūcijas, kas iniciēja izstrādātās vadlīnijas, bieži vien pašas tās neievēro.

Nav guvuši atbalstu arī pārējie priekšlikumi. Aizvietojo *los niños* ‘bērni’ ar abstrakto *la niñez* ‘bērnība’, mainās teikuma nozīme. Savukārt atteikšanās no artikulu lietošanas var izraisīt nepareizu izteicēja interpretāciju, jo noteiktajam artikulam ir arī konkretizējošā funkcija. Piem., salīdzinot izteicējus *Conozco a los especialistas en esta cuestión* ‘Es pazīstu visus speciālistus šajā jomā’ un *Conozco a especialistas en esta cuestión* ‘Es pazīstu dažus speciālistus šajā jomā’, redzams, ka to nozīmes atšķiras.

Ņemot vērā iepriekš minētos argumentus, RAE pilnībā noraidījusi prasību atteikties no nemarkētās dzimtes lietojuma, uzsverot, ka tā ir spāņu valodas struktūras neatņemama iezīme un tās lietojumu nevar ietekmēt politiķu lēmumi: „Neviens nenoliedz, ka valoda, īpaši leksikas līmenī, atspoguļo sociāla rakstura atšķirības, taču ir ļoti diskutējams, vai tās morfoloģiskās un sintaktiskās struktūras attīstība ir atkarīga no runātāju apzināta lēmuma un vai to var kontrolēt ar lingvistiskās politikas instrukcijām.” (Bosque 2012, 15)

Neviens arī nenoliedz, ka Spānijas sabiedrībā sieviešu diskriminācija ir bijusi un dažās jomās ir sastopama joprojām. Tas nav varējis neatspoguļoties valodā. Dažu profesiju vai amatu nosaukumi nozīmēja profesiju tikai vīriešu dzimtes lietojumā, jo, pievienojot sieviešu galotni, mainās vārda nozīme. Tā, piem., vīriešu dzimtē *doctor* – ‘ārsts’, bet *doctora* – ‘ārsta sieva’, līdzīgi kā *embajador/embajadora* ‘vēstnieks / vēstnieka sieva’. Mūsdienu lietojumā leksēmas *doctora* y *embajadora* apzīmē attiecīgās profesijas. Izmantojot morfēmu /a/, veidotas sieviešu dzimtes formas daudziem profesiju nosaukumiem un amatiem, kuri agrāk lietoti vienīgi vīriešu dzimtē, piem., *abogado/abogada* vai *médico/médica*. Daži kopdzimtes vārdi arī ir piedzīvojuši pārmaiņas, piem., *juez/jueza*. *Juez* ‘tiesnesis/tiesnese’ ir kopdzimtes vārds, un to var lietot ar abiem artikuliem, *el/la juez*, nemainot galotni, bet valodas lietojumā nostiprinājusies arī forma *la jueza* ‘tiesnese’. Akadēmija akceptējusi abus lietojumus.

Par nievājošu attieksmi pret sievieti liecina arī daudzas parēmiņas. Sieviete tajās asociējas ar vājumu, viltību, kā arī mājkalpotāju (Panizo Rodríguez 1992, 198–202):

- (1) a. *El llanto de la mujer no es de crear*. Burtiski: ‘Sievietes asarām nav jātic.’
- b. *La mujer y la gallina, hasta la casa de la vecina*. Burtiski: ‘Sieviete un vista nedrīkst iet tālāk par kaimiņu māju.’
- c. *La mujer en casa, y el hombre en la plaza*. Burtiski: ‘Sieviete – mājās un vīrietis – laukumā.’

Arī pāru lietvārdos vīriešu dzimtei ir vai nu neitrāla semantika, vai tāda, kas izceļ rakstura īpašības, taču sieviešu dzimtes formai piemīt diskriminējoša konotācija.

- (2) a. *Hombre público* ‘prominenta persona’ / *mujer pública* ‘prostitūta’ (RAE 2023a)
- b. *Zorro* ‘attapīgs, viltīgs’ / *zorra* ‘prostitūta’ (RAE 2023a)
- c. *Cualquier* ‘kaut kas nekonkrēts vai kāds’ / *cualquiera* ‘prostitūta’ (RAE 2023a)

Paralēli nostiprinājusies vēl viena opozīcija *daiļais dzimums* / *stiprais dzimums* ‘sexo bello / sexo fuerte’. Spāniski runājošās kultūrās īpaši izcelts sievietes skaistums, tās seksuālā pievilcība. Tajās bija un joprojām ir pieņemts to paust verbāli, lai

piesaistītu sievietes uzmanību. Tā radusies *piropo* – plaši izplatīta kultūras parādība spāniski runājošās valstīs. *Piropo* nozīmē ‘kompliments’, kurā tiek slavēts sievietes skaistums un fiziskā pievilcība. Parasti *piropo* tika formulēts sakāmvārdu formā vai dzejoļos, piem., *Doy gracias a Dios por haberme dechado admirar la rosa más bella de su jardín* ‘Pateicos Dievam, ka tas man ļāva apbrīnot visskaistāko no rozēm savā dārzā’ (Díaz Plaja 1984, 20–25). Sievietes skaistums komplimentos salīdzināts ar ziediem, mēnesi vai sauli, kura apgaismo ceļu. Neitrūkst arī vulgāra rakstura sakāmvārdu. Tādēļ feminisms *piropo* uzskata par diskriminējošas attieksmes izpausmi, kurā sieviete pozicionēta kā seksuālās baudas objekts (Bengoechea Bartolomé 2017, 15).

5. Trešā dzimte?

Paralēli cīņai pret sieviešu diskrimināciju Spānijas sabiedrībā aktualizējies jautājums par dzimumu identitāti un transpersonu skatījumu uz dzimumu. Šajā kontekstā no pragmatikas un gramatikas viedokļa kļuvis aktuāls jautājums par dzimumneitralitāti. Pirms vairākiem gadsimtiem latīņu valodā tika izdalītas trīs dzimtes, t. i., sieviešu, vīriešu un nekatra. Spāņu valodā nekatrā dzimte pazudusi no lietvārda gramatiskās kategorijas un palikusi tikai dažu vietniekvārdu formās *lo, esto, aquello* ‘šis/tas’. Katru no šiem vietniekvārdiem var iztulkot atkarībā no konteksta, proti, apzīmējot ideju vai lietu kopumu.

Arī valodnieku vidū ir speciālisti, kas uzskata, ka valoda neatbilst mūsdienu sabiedrības prasībām atbalstīt sieviešu tiesības uz vienlīdzību un neatspoguļo jauno realitāti un to ir nepieciešams „modernizēt”. Izmaiņas valodā aizstāv, piem., Marta Konsepsjona Ajala Kastro (*Marta Concepción Ayala Castro*) (Ayala Castro, Guerrero Salazar 2002), Mercedes Bengoechea Bartolomé (*Mercédes Bengoechea Bartolomé* 2017) un Susana Gerrero Salasara (*Susana Guerrero Salazar* 2001).

M. Bengoechea Bartolomé publikācijā (2017) pārstāv viedokli, ka spāņu valoda ir diskriminējoša attiecībā pret sievietēm. Piem., diskursā joprojām sievietes tiek asociētas ar vājo un skaisto dzimumu, uzrunā lietojot vispirms vīriešu dzimtes un pēc tam sieviešu dzimtes formas. Ir arī saglabāta opozīcija *señora/señorita* ‘kundze/jaunkundze’ pretēji vienai formai vīriešu dzimtē *señor* ‘kungs’, tādējādi norādot uz sievietes sociālo stāvokli. Tas pats vērojams arī gramatikā, lietojot *masculino genérico*. Piem., izteicējs *Cansados, llegaron los tres al pueblo* ‘Noguruši visi trīs ieradās ciematā’ nekādā veidā nenorāda uz sieviešu klātbūtni grupā (Bengoechea Bartolomé 2017, 5–7). Lai izvairītos no nemarkētās vīriešu dzimtes lietojuma, tiek piedāvāts to aizvietot ar iekļaujošās dzimtes marķējumu, izmantojot galotni *-e* (*-es* daudzskaitļa formā), kas būtu atvasināma no vārdiem ar jau esošām divu dzimšu formām, piem., *maestro, maestra, maestre* ‘skolotājs, skolotāja’. Paralēli var sastapt grafisko zīmju izmantojumu, aizvietojojam nemarkētās vīriešu dzimtes galotni ar @ simbolu vai x burtu: *todes/tod@s/todxs, les niñes / l@s niñ@s / lxs niñxs*. Abi risinājumi izraisīja RAE (2020, 5–18) akadēmiķu kritiku, jo @ zīmes lietojums ir vairāk simboliski deklaratīvs, to nevar izmantot mutvārdu saziņā, x burta lietojums apgrūtina lasīšanu, savukārt galotņu *-e/-es* lietojums šajos gadījumos ir mākslīgs un neietilpst valodas morfoloģiskajā struktūrā.

Taču M. Bengoeča Bartolomē (2017, 8–15) iebilst, uzsverot, ka valodas normas tiek ieviestas un regulētas „no augšas” un tādēļ nav saprotams, kāpēc RAE šajā gadījumā nevēlas uzklaut sievietes un reaģēt uz izmaiņām sabiedrībā.

Secinājumi

Dzimtes kategorija spāņu valodā izveidojusies valodas un kultūras kontaktu rezultātā. Morfoloģiski no latīņu valodas tā mantojusi galotnes un dzimšu skaitu, reducējot to līdz trijām un vēlāk līdz divām dzimtēm – sieviešu un vīriešu. Nekatrā dzimte ir saglabājusi savu semantisko funkcionalitāti kopdzimtes un dzimumneitrālajās leksēmās.

Indoeiropiešu valodas attīstības periodā semantiski nozīmīga loma bijusi opozīcijas *sieviešu/vīriešu* izveidei, kas balstījies uz divu bioloģisko dzimumu opozīciju un izcēlusi sievietes reproduktīvo funkciju. 20. gs. sācis veidoties binoms *dzimte/dzimums*. Binoma komponentu definīciju salīdzinājums liecina, ka pēdējo 30 gadu garumā leksēmas *sexo* šķirklis papildināts ar vienu definīciju, kuras nozīme saistīta ar bioloģisko komponentu un seksualitāti. Savukārt leksēmas *género* šķirklis angļu valodas ietekmes rezultātā tika papildināts ar jaunu un semantiski atšķirīgu definīciju *bioloģiskais dzimums*. Šī varietāte norāda uz sinonīmiju, kas izveidojusies divu terminu lietojumā jaunajā sociolingvistiskajā kontekstā. Abos gadījumos izmaiņas sabiedrībā un kultūrā noteikušas izmaiņas valodā semantikā. 20. gs. garumā Spānijā sieviete no mājsaimnieces un seksuālās baudas objekta kļuvusi par pilntiesīgu un aktīvu sabiedrības daļu un 21. gs. sākumā turpina cīnīties par savām tiesībām.

Šī cīņa no politiskās arēnas pārcēlusies uz valodu. Iekļaujošās valodas autori un atbalstītāji uzskata, ka sievietes tiek diskriminētas arī valodiski, lietojot bioloģiski nemarkēto vīriešu dzimti daudzskaitļa un atsevišķos gadījumos vienskaitļa formās. Diskusijā par dzimtes atbilstību katra dzimuma identitātei ir iesaistījusies Spānijas Karaliskā akadēmija. Tā norāda, ka nemarkētās vīriešu dzimtes lietojums nav saistīts ar sievietes diskrimināciju. Mačisms sabiedrībā nekādā veidā nenosaka vīrieša dominanci valodā. Nemarkētās vīriešu dzimtes lietojums nenozīmē vīrieša galveno lomu, tieši otrādi, tās funkcija ir veidot dzimumneitrālu un iekļaujošu komunikāciju, tās lietojums atbilst valodas ekonomijas praksei. Turklāt nemarkētā dzimte ir daļa no valodas ekosistēmas un tās lietojums ikdienā notiek automātiski. Ārējo faktoru dēļ tā ir kļuvusi par formālu barjeru tradicionālajām komunikācijas formām. Iekļaujošās valodas rekomendācijas pārsvarā aprūstina un samākslo komunikāciju. Gramatiskā kategorija vai tās neesamība valodā negarantē problēmas neesamību. Gan turku, gan ungāru valodā nav gramatisku dzimšu, bet tas nenozīmē, ka Turcijā un Ungārijā attieksme pret sievieti būtu demokrātiskāka nekā Spānijā.

RAE argumentē, ka spāņu valoda ir elastīga un, izmantojot tai raksturīgās morfēmas, iespējams radīt jaunas varietātes sieviešu dzimuma apzīmējumam diskursā, tā, piem., kopdzimtes vārdi var pāriet heteronīmu grupā (*el/la juez > el juez / la jueza*). Sieviešu dzimtes galotne *-a* kļuvusi par feminisma simbolu un iekļaujošās valodas iezīmi.

Sociolingvistiskā kontekstā vērojama vēl viena tendence, proti, izmantojot kopdzimtei raksturīgo galotni *-e*, ieviest dzimtes paradigmā trešo, dzimumneitrālo vai iekļaujošo dzimti. RAE iebilst, jo tas būtu pretrunā ar gadsimtiem izveidoto komunikācijas kultūru spāņu valodā, teikuma sintaksi un morfoloģisko struktūru.

Kopumā vēsturiskais un kultūras konteksts ietekmējis dzimtes gramatiskās kategorijas attīstību spāņu valodā; mūsdienās to ietekmē politiskais konteksts. Dzimtes lietojums valodā kļuvis par metavalodu, un dzimtes gramatiskā forma ir ieguvusi jaunu, sociolingvistisko dimensiju. Valoda mainās, bet par to, cik ļoti var iejaukties valodas gramatiskajā struktūrā, viedokļi atšķiras. Nākamajos pētījumos plānots salīdzināt dzimtes kategorijas attīstību un tās lietojumu itāļu, franču un portugāļu valodā, lai izpētītu procesu līdzību un atšķirību.

Saīsinājumi

DLE	Diccionario de la lengua española
DPD	Diccionario panhispánico de dudas
RAE	Real Academia Española
sp.	spāņu valoda

Avoti

- Alarcos Llorach, Emilio. 1994. *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa.
- Anonīms autors. 1892. *Gramática de la lengua vulgar de España*. Viñaza, Conde de (red.). Zaragoza: La derecha. [Pirmizdevums – 1559.] Pieejams: <https://www.rae.es/archivo-digital/gramatica-de-la-lengua-vulgar-de-espana#mode/2up>
- Correas, Gonzalo. 1984. *Arte Kastellana*. Taboada, Manuel Cid (ed.). Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela. [Pirmizdevums – 1627.]
- Jiménez Patón, Bartolomé. 2020. *Instituciones de la Gramática española*. Madrid: Fundación Ignacio Larramendi. [Pirmizdevums – 1614.] Pieejams: <https://www.larramendi.es/es/consulta/registro.do?id=27926>
- Nebrija, Antonio de. 1492. *Arte de la lengua castellana*. Pieejams: <https://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000174208&page=1>
- Panizo Rodríguez, Juliana. 1992. La mujer en el refranero. *Revista de Folklore*. 144, 198–202. Pieejams: <https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/la-mujer-en-el-refranero/html/>
- RAE. 1771. *Gramática de la lengua castellana*. Pieejams: https://www.rae.es/sites/default/files/Gramatica_RAE_1771_reducida.pdf
- RAE. 2001. *Diccionario de la lengua española*. Pieejams: <https://www.rae.es/drae2001/>
- RAE. 2009. *Nueva gramática de la lengua española. Morfología y sintaxis I*. Madrid: Espasa. Pieejams: <https://www.rae.es/gram%C3%A1tica/>
- RAE. 2020. *Informe de la Real Academia Española sobre el lenguaje inclusivo y cuestiones conexas*. Pieejams: https://www.rae.es/sites/default/files/Informe_lenguaje_inclusivo.pdf
- RAE. 2023a. *Diccionario de la lengua española*. Pieejams: <https://dle.rae.es/contenido/actualizaci%C3%B3n-2023>
- RAE. 2023b. *Diccionario panhispánico de dudas*. Pieejams: <https://www.rae.es/dpd/esp%C3%B1ol>

- Sánchez Pérez, Aquilino et al. 1995. *Gran diccionario de la lengua española*. Madrid: Sociedad General Española de Libros.
- Valdés, Juan de. 1982. *Diálogo de la lengua*. Barbolani, Cristina (ed.). Madrid: Cátedra. [Pirmizdevums – 1535.]
- Villalón Cristóbal de. 2021. *Gramática castellana*. Mencé, Caster (ed.). [Pirmizdevums – 1557.] Pieejams: <https://books.openedition.org/esb/2857>

Literatūra

- Álvarez de Miranda, Pedro. 2018. *El género y la lengua*. Madrid: Turner.
- Ayala Castro, Marta Concepción, Guerrero Salazar, Susana. 2002. *Manual de lenguaje administrativo no sexista*. Málaga: Universidad de Málaga.
- Bengoechea Bartolomé, Mercedes. 2017. *Guía para la revisión del lenguaje desde la perspectiva de género*. Pieejams: https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/pol_clau_guias_publicaciones/es_def/adjuntos/Guia_lenguaje_perspectiva_genero.pdf
- Bernárdez, Enrique. 2004. *¿Qué son las lenguas?* Madrid: Alianza.
- Bosque, Ignacio. 2012. *Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer*. Pieejams: https://www.rae.es/sites/default/files/Sexismo_linguistico_y_visibilidad_de_la_mujer_0.pdf
- Calero Fernández, María Ángeles. 1999. *Sexismo lingüístico*. Madrid: Narcea.
- Casado Velarde, Marmuel. 1991. *Lenguaje y cultura. La etnolingüística*. Madrid: Síntesis.
- Corbett, Greville G. 2013. Number of genders. *The World Atlas of Language Structures Online*. Dryer, Matthew S., Haspelmath, Martin (eds.). Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Pieejams: <http://wals.info/chapter/30>
- Díaz Plaja, Guillermo. 1984. *Ensayos sobre comunicación cultural*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Duso, Antonella. 2017. *Varro: De lingua latina*. IX. Hildesheim: Georg Olms Verlag AG.
- Escandell-Vidal, Victoria. 2018. *Reflexiones sobre el género como categoría gramatical. Cambio ecológico y tipología lingüística*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27311.23205>
- García Meseguer, Álvaro. 1977. *Lenguaje y discriminación sexual*. Madrid: Edicusa.
- García Meseguer, Álvaro, 2001. ¿Es sexista la lengua española? *Panacea@*. 2, 20–34. Pieejams: https://www.tremedica.org/wp-content/uploads/n3_Panacea3_Marzo2001.pdf
- González Calvo, José Manuel. 1979. El género, ¿una categoría morfológica? *Anuario de estudios filológicos*. 2, 51–53.
- Grijelmo, Alex. 2019. *Propuesta de acuerdo sobre el lenguaje inclusivo*. Madrid: Taurus.
- Guerrero Salazar, Susana. 2001. Medios de comunicación y estrategias lingüísticas no sexistas, *Isla de Arriarán. Revista Cultural y Científica*. 17, 405–417.
- Gumperz, John Joseph, Hymes, Dell Hathaway. 1972. Directions in sociolinguistics. *Communication*. London: Basil Blackwell.
- Hjelmslev, Louis. 1971. *Prolegómenos a una teoría del lenguaje*. Madrid: Gredos.
- Humboldt, Wilhelm von. 1988. *On language. The Diversity of Human Language-Structure and its Influence on the Mental Development of Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Labov, William. 1974. Linguistic change as a form of communication. *Human Communication: Theoretical Explorations*. Silverstein, Michael (ed.). Hillsdal: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ledo-Lemos, Francisco José. 2003. *Femininum Genus. Un estudio sobre los orígenes de género gramatical femenino en las lenguas indoeuropeas*. Munich: Lincom-Europa.

- Luque Nadal, Lucía. 2017. Aspectos fraseológicos y culturales de los co-compuestos o binomios léxicos. *Language Design: Journal of Theoretical and Experimental Linguistics*, (LD). 19, 149–204.
- Martín Camacho, José Carlos. 2016. *Hacia una caracterización de una disciplina lingüística casi olvidada: la etnolingüística*. *Estudios de lingüística*. Universidad de Alicante. 30, 181–212. Pieejams: https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/60774/3/ELUA_30_09.pdf
- Martínez García, José Antonio. 1994. *Propuesta de gramática funcional*. Madrid: Istmo S.A.
- Meillet, Antoine. 1926. La categorie du genre et les conceptions indo-européennes. *Linguistique historique et linguistique générale I*. Paris: Champion.
- Moreno Fernández, Francisco. 2009 [1998]. *Principios de sociolingüística y de sociología del lenguaje*, Barcelona: Ariel.
- Pons Rodríguez, Lola. 2018. La vida empuja a la mujer: de señora a señorero. *El País*. Pieejams: https://verne.elpais.com/verne/2018/10/05/articulo/1538748293_739942.html
- Ramajo Caño, Antonio. 1987. *Las gramáticas de la lengua castellana desde Nebrija hasta Correas*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- Ríos Fernández, Mario. 2024. Cataluña: final del procés, victoria socialista y giro a la derecha. *Le Grand Continent*. Pieejams: <https://legrandcontinent.eu/es/2024/05/14/cataluna-final-del-emproces-em-victoria-socialista-y-giro-a-la-derecha/>
- Roca, Ignacio Manuel. 2013. El género del castellano: entelequias y realidades. *Español actual: revista del español vivo*, 99. Madrid: Arco-Libros S. L.
- Rodríguez Adrados, Francisco. 1988. *Nuevos estudios de lingüística indoeuropea*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Saussure, Ferdinand de. 1983. *Curso de lingüística general*. Madrid: Alianza.
- Schlömer, Anne. 2002. *Phraseologische Wortpaare im Französischen sitôt dit sitôt fait und Vergleichbares*. Tübingen: Niemeyer.
- Vázquez y del Árbol, Esther. 2006. La Traducción al español de expresiones binomiales y trinomiales (doublet & triplet expressions) en inglés jurídico: el caso de los testamentos (wills). *Babel-Afial*. 15, 19–27.
- Villar, Francisco. 1996. *Los indoeuropeos y los orígenes de Europa: lenguaje e historia*. Madrid: Gredos.
- Vossler, Karl. 1929. *Positivismismo e Idealismo en la lingüística y El lenguaje como creación y evolución*. Madrid-Buenos Aires: Pobllet.
- Wälchli, Bernhard. 2005. *Co-Compounds and Natural Coordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Weinreich, Uriel, Labov, William, Herzog, Marvin. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. *Directions for Historical Linguistics*. Lehman, Winfred Philip, Malkiel, Yakov (eds.). Austin: University of Texas Press, 95–195.
- Whorf, Benjamin Lee. 1974. La relación entre lenguaje y pensamiento y conducta habituales. *Antología de estudios de etnolingüística y sociolingüística*. Garvin, Paul, Lastra de Suárez, Yolanda (eds.). México: Universidad Nacional Autónoma de México, 125–152. [Pirmizdevums – 1941.]
- Wierzbicka, Anna. 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. Oxford: Oxford University Press.

Summary

The study examines the creation and development of the grammatical category of gender in the Spanish language, its definition and application, as well as cultural and historical circumstances that have influenced these processes. The particular interest in the gender category is due to the sociolinguistic polemics among the modern Spanish society, mass media and linguists about the recommendations for inclusivity in using the language. The recommendations have been recently elaborated by linguists, as well as public and political institutions. In Spanish, there are two genders, feminine and masculine. There is no neuter, however, there are some common gender nouns. The representatives of feminism insist language is discriminatory towards women because the male gender forms denote both male and biologically unmarked nouns used to denote people collectively. The advocates of the inclusive language demand that the use of the unmarked gender be abandoned, replacing it with other forms. One of the most radical suggestions is to introduce the third gender. It is proposed to be made by adding the ending *-e* (*-es* in plural) and derived from the nouns already existing in the two gender forms, such as: *maestro*, *maestra*, *maestre*. At the terminology level, binom *sexo/género* (*sex/gender* in English) and the linguistic use of these terms raise interest. The results of the study lead to the conclusion that the language already is non-discriminatory and contains grammatical forms for describing gender neutrality. The claim that male dominance in society dictates their dominant role in language has not been substantiated by scientific evidence. Discrimination against women is a societal problem that has also found its reflection in language, mostly at the lexical level. The guidelines developed by several institutions for the implementation of inclusive language have not been supported by the Royal Academy of Spain and are described as efforts to create an artificial discourse.

Keywords: gender; sex; meaning; form; discrimination; inclusive language.

Rakstam ir Creative Commons Attiecinājuma 4.0 Starptautiskā licence (CC BY 4.0) /

This article is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)